

logien i brug, men lader den samtidigt bero på sig selv, 'som noget, der ikke angår det inderste og egentlige i os'. Denne disposition kalder Heidegger for gelassenhed.

Markvejen er et kærkomment supplement til de tunge tekster af Heidegger, der i de senere år er blevet oversat til dansk. Den viser andre publicistiske sider af troldmanden fra Meßkirch, og om end man ikke altid er benådet over den litterære kvalitet af det skrivne, så er den samlede konstellation af teksterne samt Kleins billeder alle pengene værd. Heidegger var virkelig bekymret over den teknologiske fortrængning af ægte steder, af tankesteder. At et bærende motiv af senfilosofien er værenstopologi, viser de sidste ord, som han fik nedskrevet i 1976, to dage forinden sin død: "Es bedarf der Besinnung, ob und wie im Zeitalter der technisierten gleichförmigen Weltzivilisation noch Heimat sein kann." – "Det behøves besindelse, om og hvorledes der stadigvæk kan være et hjemsted i tidsalderen for den tekniserede, ensartede verdenscivilisation."

Thomas Schwarz Wentzer

Noter

¹ jf. Peter Sloterdijk, *Versuche nach Heidegger*, Frankfurt a.M., Suhrkamp 2001.

² Den sidste linje kunne måske bedre lyde: "Den angiver hjemstedet for den tænkende digtens væsen." Det tyske original er for en gangs skyld mindre pompos: "Sie sagt diesem die Ortschaft seines Wesens."

Slavoj Žižeks psykoanalyse af den politiske tænkning og virkelighed

Slavoj Žižek: Irak - den lånte kedel. Oversat af Jon Rostgaard Boiesen. Husets forlag 2006, 197 sider, 249 kr.

Henrik Jøker Bjerre og Carsten Bagge Laustsen: Slavoj Žižek, Roskilde Universitetsforlag 2006, 105 sider, 140 kr.

Allerførst vil jeg citere fra Henrik Jøker Bjerres omfattende og glimrende forord til *Irak – den lånte kedel* (9-43), nærmere bestemt note 1 på side 9: "Og lad os få det på plads én gang for alle: Navnet udtales 'Shishek' og ikke 'Sisek' eller 'Jijek' eller andet". Men desværre er det ikke kun navnet, det er vanskeligt at forholde sig til og udsige, når der arbejdes med Žižek. Problemet er både, at han spreder sig over mange felter, og at hans teori eller rettere teorier er meget komplicerede, fordi de i bund og grund implicerer vanskelig filosofi, endnu vanskeligere psykoanalyse samt politik og såvel lodig som populær kunst og kultur.

I disse to bøger møder vi især Žižek som samfundstænkner med en aktiv politisk brod. Men man kan lige så godt give op, hvis Žižek skal ydes forståelsesmæssig retfærdighed i traditionel betydning. Det skyldes i helt fundamental forstand hans overbevisning om, at vi mennesker tager fejl, når vi vitterlig tror, at vi kan gennemskue tingene eller hinanden. Sådan er det aldrig! Vi kan ikke engang

gennemskue os selv. Et eksempel: En mand tror, at han er et korn. Han bliver indlagt på et psykiatrisk hospital, fordi overbevisningen om at han er et korn, resulterer i en paranoid angst for at blive spist af en høne. Manden bliver kureret og udskrevet, men kommer efter kort tid løbende tilbage og vil indlægges igen. Lægen spørger forundret: ”Hvorfor kommer du igen? Du er jo kureret, du ved udmærket godt, at du ikke er et korn”. ”Ja, ja”, svarede manden, ”men ved hønen det?!” (her ref. efter Bjerre og Laustsen: 51f).

Moralen er, at selv om vi har den rette indstilling og gør en solid fordomsfri indsats, kan vi ikke forstå alt, for det enkelte menneskes spil med sig selv og andre er mere end kompliceret. Det samme gælder krigen i Irak. Zizeks bog herom, *Irak – den lånte kedel*, har fået navn efter en vittighed, som Freud bruger til at illustrere drømmes sære logik: ”1) Jeg lånte aldrig en kedel af dig; 2) Den var ikke i stykker, da jeg afleverede den til dig; 3) Kedlen var allerede i stykker, da jeg fik den fra dig” (45). Hermed bekræfter man hele tiden det, man hårdhændet benægter. Den hurtigste fortolkning af dette ville med præsident Bush’s ord være: Jeg giver dig et fortsat ødelagt Irak tilbage!

Hverken drømme-logikken eller logikken om krigen i Irak virker særlig ”logisk”. De er med Zizeks egne ord begge fyldt med inkonsistente argumenter. Bogen *Irak – den lånte kedel* handler således om Irak-krigen

som en inkonsistent krig, dvs. en krig, hvor bl.a. argumentet for at gå ind i den, masseødelæggelsesvåben, ikke forefindes – og hvor selv de sande grunde til at gå ind i krigen ikke kan selvstændiggøres, retfærdiggøres og blive til den afgørende begrundelseslogik. De tre ”sande” grunde til angrebet er for det første den ideologiske tro på det vestlige demokrati (Bushs’ demokrati er Guds gave til menneskeheden), for det andet hævdelser af amerikansk hegemoni i den nye verdensorden og for det tredje økonomiske interesser (olien).

Ikke desto mindre vender og drejer Zizek diverse argumenter imod krigen i Irak. Som læser bliver man fx mødt med argumentet, at amerikanerne vidste at Irak ikke havde masseødelæggelsesvåben, og netop derfor indledte de et landangreb i stedet for at holde sig til luftbombardementer, der ellers ville have været nødvendigt for at undgå tab af egne soldater. Men bagved denne argumentation skjuler sig en anden logik, nemlig at amerikanerne på forhånd har retten til forebyggende angreb, fordi den amerikanske militære magt skal forblive umulig at udfordre i al fremtid – og hermed tiltager de sig også retten til at definere sine allieredes sande interesser. Hertil kommer, at Irak viste sig at være en papirtiger, der let kollapsede, hvilket var det ultimative bevis på, at det var velbegrundet at vise modstand mod krigen (57ff). Summa summarum: Der kan fremføres masser af skjulte og åbne begrun-

delser for krigen, men den ”egentlige grund” er, at nogle vil den, og det er et politisk-ideologisk valg, som implicerer meget andet end Irak.

Tankerne om Irak-krigen væves da også ind i nationalstatslige og imperiale magtinteresser, dvs. hvad der er de egentlige amerikanske og europæiske interesser, men igen ud fra et ”flagrende fundament” såsom ”Was will Europa?”, der med koblingen til Freuds ”Was will das Weib?” viser den samme rådvildhed over for ”hvilket Europa”, som Freud viser over for den kvindelige seksualitet (72ff). Selv om Zizeks fordring er, at Europa må genopfinde sig selv og ikke (for)blive en del af den amerikanske drøm og virkelighed, er det med den efterfølgende (og fuldt forståelige) inddragelse af konflikterne i Mellemøsten (76ff) – der hidtil har resulteret i det ene selvmål efter det andet, fordi der aldrig for alvor er blevet truffet nogle valg i vores verden med den frisindede, rene liberale holdning (85, 95ff) – vanskeligt at fastslå andet med sikkerhed end at amerikanernes krig mod terror præcis vil resultere i terror, hvis politikken ikke gentænkes.

På tværs af hele det politiske spektrum gøres der i *Irak – den lånte kedel* meget (især ufortalt for der skal psychoanalyseres) ud af en bestemt skelnen mellem udsagnets niveau og udsigelsens niveau for at antyde, hvad der også er på spil i den politiske retorik. Udsagnets niveau (universitetsdiskursen) refererer til det rent faktiske, det sagte, eksempelvis de 12

tegninger af Muhammed. Udsigelsens niveau refererer til den position, udsagnet indtager, den sammenhæng det indgår i, og her kommer Zizeks inspiration fra Freud og Lacan frem, dvs. hvilke motiver har man ”i virkeligheden” til at sige og handle, som man gør? Det er helt afgørende, om vi taler og tænker på udsagnets eller udsigelsens niveau. Det gælder også krigen i Irak. På udsagnets niveau er der en krig, og tales der om krigen i Irak, men på udsigelsens niveau hævder Zizek, at hans bog ikke handler om Irak, og at heller ikke selve krigen handler om Irak (18f, 51), for man dækker vedvarende over baggrunden for det, man gør.

For yderligere at begribe hvad Zizek mener med den antydede og komplicerede forståelsesmæssige skelnen, kan det her fremhæves, at man kan få glæde af Henrik Jøker Bjerre og Carsten Bagge Laustsens bog Slavoj Zizek, fordi de bl.a. uddyber, hvad der menes hermed (77), formodentlig i Zizeks ånd med henblik på at hans tænkning aldrig må fastfryses i en forståelsesproblematik, men altid skal implicere ”et sted”, ”en tom plads”, ”en forsvindende afgrund” – som Zizek taler om i flere af sine bøger – hvorfra mennesket kan være iværksætter af handlinger.

Men ikke engang halvdelen af Zizeks bog *Irak – den lånte kedel* handler om krigen i Irak, for der er to appendikser, der sammenfattende handler om hhv. demokratiet (103-152) og den dominansstruktur, der karakteri-

serer vor tids sociale orden (153-197), så på samme måde som Irakkrigen ikke handler om Irak, er bogen *Irak – den lånte kedel* vitterlig ikke en bog om Irak. Begge appendikser udfolder sig i et kompliceret fletværk af social forståelse, højre- og venstreorienterede positioneringer, klassekamp, vurderinger af godt og ondt, konspirationsteorier, kritik af både humanisme og racisme – alt sammen under inspiration af (og endnu mere med en kritik af) et utal af andre forskellige teoretikere (fx Laclaus/Mouffe, Negri/Hardt, Badiou, Miller, Williams, Agamben, Leo Strauss). Intentionen er tydeligvis teoretiske forsøg på at komme på niveau med den aktuelle virkelighed, hvad der ægger til forvirring og modsigelse, men også er nødvendigt, hvis man vil forsøge at udstikke en ny vej fremad – selv om det med henvisning til de ovenfor nævnte teoretikere ofte gøres alt for indforstået.

Af alle disse grunde er det godt, at *Irak – den lånte kedel* kan suppleres med Henrik Jøker Bjerre og Carsten Bagge Laustsens ”introduktionsbog” til Zizek som samfundstænkere Slavoj Zizek – ikke mindst fordi heller ikke denne bog er båret af illusioner om, at Zizek kan reduceres til en simpel politisk tænker. Det kommer tydeligt frem i bogens disponering, idet det første af bogens fire kapitler bærer titlen ”Lacanianske interventioner: Psykoanalyse som samfundsteori”, hvor det påvises, hvordan psykoanalysen bliver politisk. Andet kapitel

”Det ideologiske fantasme: Zizeks sociologi” viderefører disse overvejelser for at nå frem til nogle bud på, hvordan politikken legitimeres ved især at forny den klassiske ideologikritik (repræsentation, falsk bevidsthed, fetichisme, fantasme, nydelse).

Tredje kapitel ”En verden af lave: Zizeks samfundsdiagnose” udfolder nogle mere direkte analyser af nutidens politiske problemstillinger kredsende om bl.a. forholdet til demokrati, autoriteter, nationalisme og især multikulturalisme, racisme og terrorisme, som generelt er nogle af de tematikker, Zizek beskæftiger sig med, der ægger til diskussion og nye indsigter. Eksempelvis Zizeks påstand om, at hvis der er noget, der er indbegrebet af den liberale forstillelse, så er det multikulturalismen. Med Bjerre og Laustsens ord lyder det, at multikulturalisme er indbegrebet af en fredelig sameksistens mellem forskellige kulturelle og etniske grupper, hvor anerkendelse for enhver pris er det afgørende. Men det er et problem, hvis man ene og alene kæmper for bestemte gruppers særrettigheder, for herved forstærkes gruppetilhørsforholdet og mulighederne for et muligt tværgående fællesskab svækkes. Problemet er simpelthen, at hvis man gør alle mulige interesser til en privatsag, gør man den bestående orden ”politisk neutral”, hvorved det egentlig politiske forsvinder ud af diskussionen, og kapitalismen kan fortsætte uhindret. På den måde viser det sig desværre ofte, at hele den vat-

tede venstrefløj kan være enig med de mest rabiate muslimer. Alternativt har Zizek fx meget mere respekt for Pave Johannes Paul II. (og imod Dalai Lama), fordi paven minder os om, at der er en pris at betale for en virkelig etisk holdning. Zizeks overbevisning er kort fortalt, at hvis man tænker hundrede procent multikulturelt, kæmper man også for kapitalismens fortsatte beståen. Venstrefløjen må vågne op og genopdage, at et politisk engagement har en pris.

Fjerde og sidste kapitel i Bjerre og Laustsens bog hedder "Det revolutionære subjekt: Zizeks etiske og politiske horisont" og tager i Zizeks ånd bl.a. konsekvensen af multikulturalismekritikken og argumenterer imod identitetspolitik og for en ny form for klassekamp. Det skal bl.a. igen blive muligt at universalisere nogle politiske krav og hermed både overskride og overskrive den økonomisk funderede kapitalisme, der altid allerede på forhånd er universaliseret. Det er intet mindre end kampen om Sandhed, der er på spil, og her gør Bjerre og Laustsen opmærksom på, at Zizek henter argumentationsskyts fra såvel Lenin som kristendommen, der med et lille afsnit med titlen "Paulus på barrikaderne" kommer lige før de afsluttende ord, der bærer overskriften "Kommunisme, selvfølgelig!", og handler om det samfundssystem, han ønsker og kæmper for. For at få kommunisme er en revolution nødvendig, betingelsen herfor er hverken at fornægte eller genoptage den tra-

ditionelle marxistiske tradition, men radikalt og kritisk at genlæse den og håbe på et mirakel. Og når der siges mirakel, er der jo ikke noget mere "fornuftigt" sted at begynde end i kristendommen. Med Zizek møder vi altså både Paulus' kærlighedsbudskab og Lenins politik som ubetingede universalismer, der begge historisk set repræsenterer "adskillelsens gestus ..., den voldelige introduktion af Forskel" (95).

Kritisk kan man fx diskutere, om Bjerre og Laustsen med Zizek har ret, når de positivt vil etablere en afgørende forskel mellem nazisme og socialisme. Det er rigtigt, at socialismen tager afsæt i en revolution, men spørgsmålet er, om den efterfølgende logik kan accepteres? Det lyder: "Selv om revolutionen på mangfoldig vis fejlede – den førte ikke til frihed, men snarere nye former for tvang med sig – så åbnede den dog den horisont, i henhold til hvilken den kan siges at have fejlet fatalt" (87). Når socialismen har fejlet fatalt, må man ud over at spørge om hvorfor også spørge om, hvad det egentlig er for en horisont, socialismen har åbnet, når vi bevæger os fra den utopiske til den virkelige verden. Endnu mere problematisk er ordene om socialismen, når de direkte kobles sammen med følgende: "Og omvendt var nazismen ikke nogen genuin revolution, da den præcis lod den sociale matrice intakt. Der var kapitalisme før, under og efter nazismen" (87). Jeg kommer med denne "logik" i hvert fald til at ryste

på hånden, fordi der var fællestræk ved nazismen og socialismen, som var af endnu mere afgørende betydning end økonomien, fx myrderier i en ideologis tjeneste.

Men sådan er det hele tiden med Zizek, der sprænges vedvarende nogle klassiske forståelsesrammer. Han ville fx være stolt af at kunne få lov til at være lige så farlig for kapitalismen, som kapitalismen er for mennesket. At arbejde med Zizek er som at få sine politiske og eksistentielle tanker psykoanalyseret. Man bliver formodentlig ikke rask af denne psykoanalyse, men om ikke andet kan man få modet til i dybeste forstand at tænke over tingene.

Ole Morsing

Liberalismen set igennem og imod Schmitt

Mikkel Thorup (red.): Den ondeste mand i live? Læsninger af og mod Carl Schmitt, Museum Tusulanums Forlag, 2007, 210 sider, 198 kr.

Den fortsat voksende interesse i international politisk teori for den kontroversielle tyske retstænkter, Carl Schmitt, har også sat sine tydelige spor i Danmark de senere år. Der er nu udkommet en Schmitt-antologi – den første af sin art i Danmark – dedikeret til en kritisk diskussion af forfatterskabets grundbegreber og analytiske tilgange. Der er i flere henseender tale om en væsentlig udgivelse.

I flere henseender, fordi antologien ikke kun tematiserer Schmitts forfatterskab, men tillige vores politiske samtid og nære fortid. Antologien giver vigtige indblik i underminering af retsprincipper og manipulationer af demokratiet; i krige, der ikke kaldes krige, og undtagelsestilstande, der fornægtes; i synlige og usynlige kombattanter og i skjult suverænitetsudøvelse. Disse fænomener lokaliseres i kernen af det liberale Vesten og analyseres i spil med Schmittske kernebegreber som 'undtagelsestilstand', 'nødret', 'suverænitet' samt hans krigs- og fjende-differentieringer. Derudover tilbyder antologien skarpe og stærkt tiltrængte afklaringer af implikationerne af Schmitts begreber. Anstødsstenen for mange af forfatterne er den ureflekterede og ukritiske overtagelse af Schmitts begreber, som findes i store dele af receptionen.

Det er antologiens sigte at bidrage til en affortryllelse af Schmitt. Mikkel Thorups indledning spiller elegant og flertydigt på Schmitts liberalismekritiske hovedfigur: Liberalismens forsøg på at undertvinge alvorlige politiske konflikter resulterer i det politiskes genkomst på en grusomere måde. 'Forbuddet, der betinger genkomsten', i Thorups formulering. Årtiers skandalisering af Schmitt grundet hans nazi-engagement har resulteret i hans genkomst i en aura af farlighed, med både tilbedelsens og fordømmelsens mytologiseringer til følge.